Irak-krigen har ført oppmerksomheten i arabiske medier mot de såkalte nye arabiske liberalerne. Hvem er de? Hva mener de? Hva tilfører de den arabiske offentlige debatten?

Venner av Amerika

Jacob Høigilt er doktorgradsstipendiat ved Institutt for kulturstudier og orientalske språk ved UiO, og redaksjonsmedlem i Babylon.

TEKST: Jacob Høgilt

NÅR MAN LESER AVISER og ser på nyhetene, virker det gjerne som om “alle” er imot USAs utenrikspolitikk. Få steder er dette inntrykket sterkere enn i den arabiske verden, hvor okkupasjonen av Irak bare er en av mange hendelser som fyrer opp under anti-amerikanismen i regionen. Imidlertid finnes det faktisk arabiske intellektuelle som ikke bare taler varmt for USA, men også ønsker George W. Bush hjertelig til lykke med en ny fireårsperiode i Det hvite hus. Hvem er de, og hvorfor ser de positivt på den republikanske administrasjonen?

Det dreier seg i første rekke om akademikere eller skribenter som har vært eller er bosatt i USA. På tross av alle de negative meningene arabere flest har om USA, enten det dreier seg om landets politikk eller det amerikanske folkets moral og verdier, finnes det samtidig en fascinasjon

for det man oppfatter som friheten og mulighetene der. Opp gjennom årene har en hel del arabere med høy utdanning emigrert til USA og gjort amerikanere av seg, og mange av dem støtter helhjertet den nåværende administrasjonens politikk.

Ett eksempel er Fouad Ajami, opprinnelig libanesisk sjia-muslim, som har skrevet den anerkjente boken «The Vanished Imam» om sjia-lederen Musa al-Sadr og de libanesiske sjia-muslimenes politiske oppvåkning i Libanon på 1970-tallet. Ajami henvender seg først og fremst til amerikansk offentlighet, og har gått inn i rollen som en arabisk forsvarer av USAs intervensjonspolitikk, noe som selvfølgelig er verdifull moralsk støtte til Bush-administrasjonen. I det innflytelsesrike policy-tidsskriftet *Foreign Affairs* skrev han rett før invasjonen av Irak i 2003 en artikkel med overskriften “Iraq and the Arabs’ Future”.¹ Artikkelen er en kraftig moralsk og realpolitisk fundert oppfordring om å invadere Irak. Ajami argumenterer med at den arabiske verden ikke er i stand til å modernisere seg selv, men trenger hjelp utenfra. Arabere er krigerske, selvmedlidende, antimoderne og besatt av konspirasjonsteorier, ifølge Ajami.² Irak, med sitt komplekse politiske landskap og skakkjørte politiske kultur, er et godt utgangspunkt for å initiere en reformprosess i hele Midtøsten, mener han. Minoriteter som kurdere og sjia-muslimer har blitt undertrykt av en arabisk og sunni-muslimsk etnisk og religiøs sjåvinisme, og når disse gruppene får anerkjennelse i Irak kan det være startskuddet for liknende endringer i andre land. Selvfølgelig vil USA møte motstand både fra arabisk hold og fra europeere, delvis på grunn av landets tidligere Midtøsten-politikk, som tross gode hensikter har basert seg på feil

Fouad Ajami – forsvarte det amerikanske angrepet på Irak.

strategier. Men USA må stole på seg selv, og kan ikke ta hensyn til alskens moralske anfektelser når dets sikkerhet og dessuten den hjelpeløse arabiske verdens fremtid står på spill.

Slike synspunkter går rett inn i agendaen til de såkalte neo-konservative haukene i den amerikanske administrasjonen. Tonen i Ajamis artikkel er da også gjennomgående amerikansk, og han henvender seg til amerikanske politikere – det er ingenting som tyder på at forfatteren opprinnelig er araber, bortsett fra navnet. Det finnes imidlertid arabere som uttrykker liknende holdninger på arabisk, i en arabisk offentlighet, og de argumenterer fra et arabisk synspunkt.

Nye medier, nye stemmer

For noen få år siden lanserte 'Uthman al-'Amir et arabiskspråklig nettsted som heter Elaph.³ al-'Amir er tidligere redaktør i al-Sharq al-Awsat, den største arabiske

internasjonale avisen, som er eid av et liberalt saudi-arabisk mediekonsern og ofte inviterer amerikanske diplomater eller statsvitere til å skrive i spaltene sine. Han ønsket å lage den første arabiske dagsavisen utelukkende for publikasjon på internett. Nettstedet drives fra London, inneholder nyheter og politiske kommentarartikler, og profilen er sekulær og kosmopolitisk. På kort tid har Elaph blitt en meget populær arabisk nettside, artiklene derfra oversettes til engelsk og tysk på andre nettsteder, og den har fungert som debattskaper andre steder på nettet, og i bredere medier som tv-kanalene al-Jazira og al-Arabiyya ved enkelte anledninger. Det er denne nettsiden som kanskje mest av alt forbindes med de som vekselvis kalles "de arabiske liberalerne" og "de nye arabiske liberalerne", siden flere av dem er faste skribenter der. I tillegg har de brukt nettsiden som formidlingskanal når de har skrevet sammen som gruppe.

Det siste var tilfellet med et opprop nylig til FNs Sikkerhetsråd om å opprette et internasjonalt tribunal for å dømme terrorister, inkludert muslimske lærde som utsteder fatwaer som oppfordrer til terrorisme.⁴ I og med at det har vært mye oppmerksomhet rundt religiøst begrunnet motstandskamp i Irak den siste tiden, er det naturlig å se oppropet også som en fordømmelse av den islamistiske motstandskampen mot okkupasjonsstyrkene i Irak. Oppropet var forfattet av tre fremtredende arabiske liberalere. Shakir al-Nabulsi er en jordansk intellektuell som bor i USA og er leder av The Arab-American Academic Association. Han er en av de mest synlige nye liberalerne. Den tidligere irakiske planleggingsministeren Jawad Hashim var medforfatter sammen med den tunisiske

intellektuelle Lafif Lakhdar, som bor i Frankrike. Sistnevnte er for øvrig medstifter av et rendyrket liberalt diskusjonsforum med base i Paris, nemlig Middle East Transparent (www.mettransparent.com), som inneholder artikler både på arabisk og engelsk. Mange av de som skriver på Elaph skriver også på denne nettsiden, samt et annet arabiskspråklig diskusjonsforum, Modern Discussion (www.rezgar.com) etablert av Rashid Rezgar, en iraker som bor i Danmark.⁵ I underskriftslistene for oppropet, som også ble offentliggjort på nettet, gikk mange av navnene som finnes på disse nettsidene igjen.⁶ I tillegg var det et hundretalls andre mer eller mindre aktive arabiske intellektuelle som raskt skrev under. De fleste av dem bor i USA eller Europa – det var også navn med adresse i Norge på listen. I første rekke er altså miljøet rundt de nye arabiske liberalerne preget av eksil-arabere og et virtuelt fellesskap på internett som har lite nedslagskraft på “gata”.

Imidlertid har de nå fått større spillerom i media ved enkelte anledninger, i og med oppkomsten av de arabiske satellittkanalene, som satser på å invitere ytterpunkter til debatt om politiske, religiøse og sosiale spørsmål. Okkupasjonen av Irak har vært og er en slik anledning, og i november i fjor kom en annen, da det ble klart at George W. Bush vant presidentvalget i USA. Hvorfor blir et amerikansk valg utgangspunkt for hete debatter mellom de arabiske liberalerne og deres fremste motstandere: pan-arabister og islamister?

Kort etter at Bush’ valgseier var klar i fjor høst, publiserte Elaph et åpent brev til Bush fra flere av de faste kommentatorene på siden, hvor de gratulerte Bush med seieren.⁷ Bidragsyterne til brevet var eksil-

irakere og liberalere som Sami al-Buhayri, en egypter som bor i Florida og er aktiv både på Elaph, Middle East Transparent og Modern Discussion. Dette brevet ble sammen med oppropet om terrorisme-tribunalet startskuddet for hete debatter på satellittkanalene al-Jazira og al-Arabiyya, samt skarpe leserinnlegg i flere arabiske aviser.

I overskriften kommer det fram at alle skribentene håper Bush vil kunne “gjennomføre oppgaven”. Denne oppgaven er kampen mot terrorisme og for mer frihet i arabiske land. Som irakeren ‘Aziz al-Hajj skriver: “De demokratiske, liberale og sekulære kreftene i Irak har all grunn til å være tilfreds med resultatene i det amerikanske valget.” Grunnen til dette er ifølge bidragsyterne at USA er ensbetydende med frihet og demokrati, og at de amerikanske velgerne har sagt et rungende ja til fortsatt kamp mot islamsk terrorisme. Amerikansk innflytelse i Irak vil sikre demokratiet, sekularismen og de etniske og religiøse minoritetenes rettigheter. Ingen av skribentene ser ut til å dele de reservasjonene mange amerikanere har mot USAs rolle og oppførsel i internasjonal politikk. Tvert imot, som Ashraf ‘Abd al-Fattah ‘Abd al-Qadir uttrykker det: “Det amerikanske folket har stadfestet sin fulle bevissthet om den alvorlige epoken vi lever i og om den viktige rollen USA spiller i å lede verden. [...] Denne bevisstheten viser seg i fornyet tillit til George Bush [...] slik at han kan fullføre den kampen mot terrorisme som han har begynt på.”⁸

Slik fortsetter det, i en retorisk orgie til ære for liberalismen og mot venstreintellektuelle, nasjonalister og islamister i den arabiske verden. Brevet er fattig på substansielle argumenter, og preges av en tem-

melig naiv forståelse av USAs utenrikspolitikk. Imidlertid uttrykker det en uvanlig, sterk og positiv holdning til USA, som må være grunnfestet i en erfaring, noe jeg vil komme tilbake til senere. Men først kan det være verdt å undersøke de argumentene som faktisk fremsettes til støtte for amerikansk intervensjon i den arabiske verden, slik de fremstår hos mer analytisk anlagte skribenter.

Den tidligere nevnte Shakir al-Nabulsi er en av dem. Han har flere ganger deltatt i debatter på satellittkanalen al-Jazira, og er blitt noe av en talsmann for de nye liberalerne, i den grad de oppfatter seg selv som en samlet gruppe. I en av disse debattene, hvor han duellerer mot pan-arabisten ‘Abd Allah al-Sanawi (redaktør for den nasseristiske avisen al-’Arabi, som kommer ut i Kairo), gjør al-Nabulsi rede for hvorfor han er så positivt innstilt til at Bush vant valget, når de fleste arabere mener at det var en ulykke for dem.⁹

USA-debattens argumenter

For det første mener al-Nabulsi at republikanerne generelt har en bedre Midtøstenpolitikk enn demokratene. Dette synet begrunner han med at det var Bush den eldre som fikk i stand Madrid-konferansen i 1991, som ble startskuddet for den nå havarete fredsprosessen mellom israelere og palestinere. Siden denne konflikten infiserer de fleste politiske prosesser i regionen, var dette et viktig initiativ for å endre situasjonen i Midtøsten til det bedre, sier han. For det andre er ikke republikanerne så underkastet den sionistiske lobbyen i USA, slik at de kan føre en Midtøstenpolitikk som er mer uavhengig av israelske interesser. For det tredje fremholder al-Nabulsi at al-Sanawi og hans

meningsfeller har et feilaktig bilde av USA som et slags ondskapens rike som kun ønsker å ødelegge Midtøsten for å suge ut ressursene og knuse arabisk selvstendighet. Verden fungerer ikke slik, sier al-Nabulsi. USA har økonomiske og politiske interesser i Midtøsten, og den beste måten å ivareta dem på, er å sørge for at samfunnene der er så åpne og demokratiske som mulig. Nabulsi peker på at terrorangrepene 11. september nettopp kom fra et totalitært miljø som det finnes grobunn for i regionen, og at disse angrepene er grunnen til at amerikanerne kom: “Det var vi som fikk USA til å komme til Irak, Kuwait, Saudi-Arabia og Midtøsten som helhet [...]. Det var vi som dro til New York og sprengte [fly] og sa til USA: ‘Velkommen til Midtøsten for å gjøre opp regningen!’ ”¹⁰

Til forskjell fra Fouad Ajamis artikkel, ser vi her en argumentasjon som tydelig er rettet mot araberne selv og spør hva godt USAs intervensjoner i regionen kan gjøre for dem, uavhengig av om USA er “snilt” eller “slemt”. Shakir al-Nabulsi sier rett og slett at araberne er tjent med at USA blander seg inn. Nå mangler det selvsagt ikke på svakheter i argumentasjonen hans. For eksempel kan man stille spørsmål ved at al-Nabulsi ikke synes å sette noe skille mellom administrasjonene til Bush den eldre og sønnen hans. Mange kommentatorer har jo påpekt at den nåværende administrasjonen er langt mer ideologisert enn den forrige republikanske administrasjonen under ledelse av Bush den eldre. Støtten til Israel er også sterk blant flere sentrale aktører i Washington, som for eksempel Paul Wolfowitz. Dessuten er det ikke helt redelig når al-Nabulsi sier at det var araberne som brakte USA til regionen.

USA støttet Israel med logistikk allerede under Yom Kippur-krigen i 1973, og har hatt tropper utstasjonert i Saudi-Arabia siden den første Gulf-krigen i 1990-91. Går man riktig langt tilbake, ser man at det var amerikanerne som startet opp og har nytt godt av Saudi-Arabias oljeproduksjon, hele

*Vennene av Amerika snakker til
veggen på debattprogrammene og
til menigheten på sine nettsider.*

tiden med diplomatisk og kommersiell tilstedeværelse i landet som støtte for virksomheten. Når det gjelder USAs interesse av å forholde seg til åpne og demokratiske regimer, holder det å vise til Latin-Amerikas moderne historie for å motbevise et slikt argument. Her synes det som om al-Nabulsi blander sammen *stabilitet* og *demokrati*, to begreper som ikke nødvendigvis har noe med hverandre å gjøre. Men han har også gode poenger. al-Nabulsi hudfletter pan-arabisten al-Sanawi og andre arabiske opposisjonelle og hevder at de fremdeles lever i 1950- og 60-tallets politiske verden, der det fantes en motmakt til USA og verden var enklere. Dere har ikke tatt inn over dere at verden er globalisert og langt mer kompleks nå enn før, sier han, og legger til at pan-arabistene ser konspirasjoner og komploter bak hver sving. Han har utvilsomt rett i at al-Sanawi og hans meningsfeller gjerne griper til enkle forklaringer og ordgyteri, istedenfor å undersøke USA og Europas politikk med et åpent sinn.

al-Nabulsi angriper også den hellige kua som motstandskampene i Irak og Palestina

har blitt for de fleste arabere, enten de er nasserister, ba' thister eller islamister. Hva slags folkelig motstandskamp kan man snakke om i Irak, når det stort sett er sunni-muslimer i et lite, sentralt område av Irak som er aktive, spør han. Når man ser på metodene de bruker og hvem som blir drept som følge av aksjonene deres, mener han det er langt riktigere å kalle kampen mot det han kaller intervensjonsstyrkene for terrorisme. Kreftene som i dag er aktive i motstandskampen representerer bakstreverske og totalitære ideologier som ba' thismen og islamismen, hevder al-Nabulsi. De vil ikke frigjøre Irak fra noen okkupanter, men bare innføre regimer som er mer undertrykkende enn det nåværende, som ikke har fått tid til å vise hva det duger til. Når det gjelder Palestina, mener han at konflikten for det første er blitt et nyttig politisk redskap for regimene i den arabiske verden, som ikke nødvendigvis ser seg tjent med at palestinerne får en egen stat med det første. For det andre målbærer han det viktige prinsipielle argumentet at Palestina-konflikten må sees på som en politisk, og ikke religiøs konflikt. Til og med sekulære arabiske intellektuelle har nemlig en tendens til å slå over i et religiøst språk når de snakker om denne konflikten.

Dette er aspekter ved regionens politiske situasjon som arabiske nasjonalister og islamister ikke vil eller kan reflektere over. Som så ofte når de blir konfrontert med denne typen argumenter, gjentar de et mantra som man kan høre på al-Jazira og andre arabiske tv-kanaler dag etter dag. I al-Sanawis innpakning lyder det slik: "Det [al-Nabulsi] sier er en hån mot det irakiske folket. Irakerne er et gammelt og ærverdig folk, og kjemper ikke mot amerikanerne med en gruppe leiesoldater. Det er

amerikanerne som kom til Irak med leiesoldater. Det irakiske folket vet hvordan det skal forsvare seg selv både i Fallujah og alle andre irakiske byer. Man kan ikke si at det som har skjedd i Irak er en seier for landet, for nå er 150.000 irakere drept, ifølge amerikanske tall. Skal man kalle det en seier for det irakiske folket?"¹¹

Selvsagt har al-Sanawi rett i å påpeke disse tingene, men problemet er at han og hans meningsfeller aldri går videre og diskuterer de vanskelige tingene eller setter spørsmålstegn ved hvor heltemodige motstandsfolkene i Irak egentlig er, så lenge den overveldende majoriteten av ofrene deres faktisk er irakiske politimenn og sivile irakere. Slik sett bidrar debatten mellom ham og Shakir al-Nabulsi til å vise hvorfor enkelte velutdannede arabere heller setter sin lit til USA enn den hjemlige opposisjonen, hva enten den er sekulær eller islamistisk – sistnevnte mangler både realistiske analyser og konstruktive forslag til løsninger.

Al-Sanawis måte å snakke på er gjengs blant både arabiske nasjonalister og islamister, på tross av de mange forskjellene som ellers skiller disse to gruppene.¹² Et annet fellestrekk mellom disse to retningene er at det finnes sterke autoritære drag i begge. Regimene i hele regionen har på sin side utviklet en politisk kultur hvor man skylder på omverdenen for alt som er galt. På denne måten havner alle systemkritiske arabere mellom barken og veden, enten de er USA-vennlige eller overbeviste marxister. Islamistene er glad i kritikk av styresmaktene i Midtøsten, men bare hvis den kommer fra islamistisk hold. Intet er verre enn korsfarernes løpegutter eller vantro sosialister. Nasjonalistene ser det på samme måte, bortsett fra at de legger mer

vekt på imperialismen enn korsfarervirk-somhet. Og regimenes talspersoner føyer seg gjerne til en slik fordømmelse, siden den uskadeliggjør skarpe kritikere. Derfor får Shakir al-Nabulsi det glatte lag verbalt i de programmene han er med i, mens andre merker det mer fysisk: statsviteren Sa'd al-Din Ibrahim, som leder forsknings-senteret Ibn Khaldun Centre i Kairo, ble fengslet på syltynt grunnlagt etter at senteret hadde utgitt rapporter som kritiserte egyptiske myndigheters behandling av den koptiske minoriteten og alle bruddene på menneskerettighetene. Ingen arabiske nasjonalister eller islamister kom til for å hjelpe Ibrahim, som har utdannelse og yrkesbakgrunn fra USA.

En vidunderlig ny verden?

Desto større er behovet for arabiske kritiske røster som på satellitt-tv får anledning til å luften kontroversielle synspunkter, skulle man tro. Mangel på mangfold har lenge vært et karakteristisk trekk ved arabiske medier, og historisk sett har det vært slik at regimekritiske skribenter ikke har kommet til orde i særlig grad. Dette forandret seg dramatisk med internett og al-Jaziras inntreden i arabiske stuer. Plutselig kom både islamister og sekulære opposisjonelle til orde, og slik fikk man en mer pluralistisk offentlig debatt. Imidlertid viser det seg mer og mer at al-Jaziras debattprogrammer som regel dyrker motsetninger snarere enn konstruktiv diskusjon, noe som for øvrig ikke er ulikt hjemlige programmer som Holmgang og Standpunkt. For al-Jaziras programledere passer de nye liberalerne og de tradisjonelle opposisjonelle som hånd i hanske til hverandre: begge parter er like enøydte og ute av stand til å revidere synspunktene sine når de får

saklig kritikk. Derfor havner de straks i skyttergravene, og der forblir de. Derfor er det representanter for disse to gruppene som gjerne inviteres til noen av de mest populære debattprogrammene på kanalen, som fremdeles er den desidert viktigste av de relativt frie arabiske tv-kanalene. De reflekterte akademiske røstene har i stor grad forsvunnet fra al-Jaziras studioer, med unntak for et par programposter.

Svaret på spørsmålet om hva de nye liberalerne tilfører offentligheten er derfor: ingenting, bortsett fra økt underholdningsverdi på debattprogrammene. Shakir al-Nabulsi og andre venner av Amerika snakker til veggen på tv og til menigheten på nettsidene sine. De fremfører riktignok konstruktiv kritikk mot stillstanden i arabisk politikk og samfunnsliv, som er særgelig godt dokumentert gjennom FNs Arab Human Development Report fra 2002 og 2003. Men ansatsene til slik spennende og nødvendig refleksjon drukner i deres egen, motstandernes og programledernes retorikk, som er preget av roping og avbrytelser. De nye liberalernes inntog i arabisk offentlighet har verken endret tenkemåter eller debattformer i arabisk offentlighet. Frontene er de samme, og fremdeles gjelder regelen om at den som roper høyest og mest blir hørt. Istedenfor å gi et korrigerende perspektiv *innenfra*, har de blitt – og delvis selv gjort seg selv til – USAs lydige marionetter i den arabiske verden.

Den viktigste lærdommen man kan trekke fra diskusjonene rundt de nye liberalerne, er kanskje at frislippet i arabisk media så langt har vært en skuffelse hva reflektert debatt rundt de politiske strukturene i den arabiske verden angår. Al-Jazira og de andre kanalene har vært flinke til å

bringe fram “folkets” perspektiv og stemningen på gaten, for eksempel når det gjelder Irak. Imidlertid viser det seg at seriøse forsøk på å ta opp til debatt arabiske politiske tenkemåter og strukturer kommer til kort, enten fordi de nye mediene ikke vil, eller fordi den rådende politiske kulturen er så sementert at den er vanskelig å stille spørsmål ved. I overskuelig framtid vil derfor seriøse “kjetterske” politiske diskusjoner og meninger fremdeles foregå på ikke-arabiske tv-kanaler eller på elitistiske nettsteder som relativt få arabere besøker.

• f •

1 Fouad Ajami: “Iraq and the Arabs’ Future”, *Foreign Affairs*, vol. 82, no.1 (2003), s. 2-18.

2 Ibid., s. 5.

3 Se www.elaph.com

4 Det finnes også en engelsk versjon: “Letter from Liberal Arabs & Muslims to the United Nations Security Council & the U.N. Secretary General”, www.mettransparent.com 3. november 2004.

5 Opplysningene om nettstedene er hentet fra søkemotoren Faganfinders Whois-tjeneste (www.faganfinder.com).

6 Listen ble offentliggjort på www.mettransparent.com 6. november 2004.

7 “Nuhanni’ ak ya Bush ... wal-raja’ ikmal al-muhimma!” (V i gratulerer deg, Bush... Og håper oppdraget blir fullført!), www.elaph.com, 4. november 2004.

8 Ibid.

9 Programposten “al-Ittijah al-Mu’ akis” (i motsatt retning), november 2004.

10 Ibid.

11 Ibid.

12 Et talende eksempel på dette er et innlegg av den kjente egyptiske islamisten Fahmi al-Huwaydi i avisen al-Ahram 23. november 2004 (“Ghara’ ala khitabina al-watani [et angrep på vår patriotiske diskurs]). Huwaydi angriper liberalerne på stort sett de samme punktene som al-Sanawi (de respekterer ikke det irakiske folket, de er ikke patriotiske arabere osv.), men språket og argumentasjonen er mer religiøst ladet enn al-Sanawis retorikk.